

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ У КОЛЕГІЇ ПАВЛА ГАЛАГАНА

Нинішня ситуація в суспільстві, яку можна назвати динамічною, ставить перед людиною проблеми, яких вона не може ефективно розв'язати через відсутність чи не достатню сформованість певних особистісних якостей. Розвиватись і реалізовуватись зможе тільки людина, здатна до постійного духовного і творчого зростання, зміни самої себе, усталених стереотипів у поглядах на світ. Як зазначає Л. Березовська, «проблема виховання, соціалізації та розвитку особистості є однією з центральних проблем педагогіки. Успішність соціальної адаптації залежить не тільки від наявності знань, умінь і навичок, а й від того, наскільки зрілою є особистість, наскільки усвідомлює власні якості, здібності, потреби, наскільки є спроможною використовувати сильні боки свого «Я» і справлятися зі своїми недоліками» [2, с. 5].

У сучасних закладах освіти створено передумови для оновлення змісту і технологій виховання, яке розуміється як процес залучення особистості до створеної людством системи цінностей, сприяння становленню її та творчої активності. Водночас соціальний фон виховання особистості залишається недостатньо сприятливим. Прискорення трансформації суспільства, зміни в поглядах на життєві ідеали, призвели до виникнення в особистості відчуття нестабільності, невизначеності життєвих перспектив. Тому, актуальною виступає необхідність створення такої моделі соціального виховання, яка б давала їй змогу самостійно формувати систему цінностей, адекватну сучасним умовам життя, і на її основі оптимально вирішувати питання власної життєтворчості. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми є переосмислення функцій суспільства та всіх соціальних інститутів стосовно особистості, її соціального виховання та соціалізації. Ці питання знайшли своє відображення в Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Національній доктрині розвитку освіти в Україні, Концепції громадянського виховання та

Концепції громадянської освіти, Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді, інших чинних документах. Проте проблема соціального виховання може бути вирішена лише за участю всіх сторін та індивідуальних ресурсів суспільства, а саме державних структур, педагогів освітніх установ, батьків, вихованців тощо.

Для успішного соціального виховання необхідним є створення в суспільстві умов та заходів, спрямованих на оволодіння і засвоєння підростаючим поколінням загальнолюдських і спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування в нього соціально-позитивних ціннісних орієнтацій. Оскільки, соціальне виховання дітей є одним з найважливіших факторів стабілізації суспільства. Соціальне виховання повинно досягати двох цілей: успішності соціалізації підростаючих поколінь у сучасних умовах і саморозвитку людини як суб`єкта діяльності і як особистості.

Проблема «соціального виховання» є предметом дослідження таких науковців, як Т. Алексєєнко, О. Безпалько, М. Галагузова, М. Горячов, І. Зверєва, А. Капська, О. Кузьменко, Л. Коваль, А. Коджаспиров, Г. Коджаспирова, Л. Крившенко, В. Нікітін, Л. Мардахаєв, О. Мудрик, М. Плоткін, А. Рижанова, А. Сбруєва, С. Хлєбнік, М. Шакурова та ін.

У «Педагогічному енциклопедичному словнику» «соціальне виховання» тлумачиться як вирощування людини у спеціально створених виховних організаціях у процесі планомірного створення умов для її відносно цілеспрямованого позитивного розвитку і духовно-ціннісної орієнтації [12, с. 269].

Більш ширше тлумачення поняттю «соціальне виховання» дається у «Словнику з педагогіки»: «соціальне виховання – це процес і результат стихійної взаємодії людини з найближчим життєвим середовищем і умовами цілеспрямованого виховання (родинного, духовно-етичного, громадянського, правового, релігійного та ін.); процес суспільного вирішення завдань активного пристосування людини до певних ролей, нормативних установок і зразків соціального виявлення; планомірне створення умов для відносно

цілеспрямованого розвитку людини у процесі її соціалізації» [8, с. 336].

У навчальному посібнику Л. Коваль, І. Зверєвої, С. Хлебнік «соціальне виховання» розглядається як система соціально-педагогічних, культурних, сімейно-побутових та інших заходів, спрямованих на оволодіння й засвоєння дітьми й молоддю загальнолюдських і спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування в них стійких ціннісних орієнтацій і адекватної соціально направленої поведінки [10, с. 25].

Отже, соціальне виховання, здійснюване у виховних організаціях різних видів і типів, дає людині досвід взаємодії з людьми, створює умови для позитивно направленою самопізнання, самовизначення, самореалізації та самозміни, а в цілому – для набуття досвіду адаптації в соціумі [12, с. 269].

У кожному суспільстві, провідною метою соціального виховання, є створення оптимальних умов для найбільш повноцінного розвитку особистості [1, с. 29].

Колегія Павла Галагана, як відомо, з самого початку задумувалася як виховний заклад, в якому турбувалися про розвиток молодших поколінь, сприяли його продуктивному особистісному зростанню для прогресу суспільства та держави. Тому забезпечення цього напрямку діяльності Колегії було важливим для її засновника Г. П. Галагана. Адже Г. Галаган ставився до Колегії як до свого улюбленого дітища; у кожному вихованці він вбачав задатки майбутньої чесної людини, корисного громадянина своєї землі.

Одна з головних цілей, що прагнув досягнути засновник Колегії полягала в тому, щоб створити молодим людям гідні умови для їхнього розвитку, щоб вони не виростили байдужими до всього, що робить їх нездатними служити справжнім інтересам своєї батьківщини.

Г. Галаган, завдяки своєму авторитету і високому становищу, здобув для Колегії особливі умови навчання і виховання, яких не мав жоден навчальний заклад в Росії. Це і її демократичний устрій, довірливі стосунки між вихователями і вихованцями, виховання учнів різних станів, відсутність будь-яких покарань, використання гуманних засобів впливу на учнів.

У Колегії в повному об'ємі реалізувалися соціально-педагогічні завдання та ідеї, закладені в особистісно-орієнтованій педагогіці: педагог зобов'язаний поважати в учневі живу людську особистість; слід рахуватися з колективом класу, узгоджуючи педагогічні заходи; шкільний устрій не повинен шкодити виявленню особистості й індивідуальності учня; школа повинна уникати зайвої регламентації життя учнів і сухого формалізму; учень, цінуючи свою особистість і свободу інших, а також школу, повинен в її інтересах обмежувати себе і свої бажання. Поряд з внутрішньою дисципліною – обов'язкова зовнішня дисципліна. Адже, вимога зовнішньої дисципліни без наявності внутрішнього переконання може призвести до негативних результатів.

У Колегії не існувало каральних заходів. Їхня роль у вихованні вважалася «нікчемною». Важливим був загальний настрій і напрям, що створюються спільним зусиллям викладачів і вихователів. Нагорода учня – це його успіх, слабші за успіхами і поведінкою потребують особливої уваги і теплового ставлення. Водночас, завдання вихователя не стільки у заборонах і обмеженнях, скільки у розвитку, пробудженні в учня добрих настроїв і чесних ідеалів заради їхнього ж блага і блага школи. Педагог має насамперед знати, що в школі, як в живому організмі, невідворотні всякого роду вияви негативного, і не уникати, а енергійно боротися з ними, вірячи, що добрі зерна, посіяні школою дадуть добрі плоди в майбутньому.

Школа повинна підтримувати любов до знань і цінувати не тільки результати, а і зусилля та вміння, яких докладає учень, щоб досягти хорошої поведінки.

Педагогічний колектив пробуджував у колегіатів прагнення до соціальної активності та соціальної відповідальності. «Вихованці під впливом щирої гарячої любові педагогів, поступово перероджувалися, перетворюючись із несвідомих підлітків у чуйних і свідомих юнаків, що прагнуть у кипучій праці спочатку оволодіти високою наукою, а потім послужити суспільству» [11, с. 88]. «І немало з нас, – згадував К. Гамалей, – тільки завдяки ним (педагогам – *О.Ш.*) зберегли душу живу, перемогли свої порочні нахили і стали

на шлях чесної і корисної праці... Учні побоювались, та це не був трепетний страх перед каральною десницею грізного начальника, – а боязнь засмутити любимого наставника-друга... Для чуйних юнаків найбільшим покаранням з боку вчителя була його вишукана холодна ввічливість, і вони з усіх сил старалися швидше перевести його на звичний тон дещо зовні суворого, але зігрітого співчуттям і любов'ю звернення» [5, с. 93–94].

У Колегії підтримували характер відносин між вихователями й вихованцями наближений до сімейного, з великою часткою взаємної довіри, свободи, моральних засад; усвідомлення стійкого дисциплінарного порядку, по-перше, особливо в процесі навчальних занять, а по-друге, для виховання в юнаках сили і волі, для привчання підкорятися вимогам, що їх ставить школа, а потім і життя з його складними стосунками.

Соціальне виховання у Колегії здійснювалося шляхом створення «виховного колективу», єдиного для педагогів та вихованців, всіх працівників педагогічного закладу. Перед вихователями Колегії ставилися певні вимоги. Їх діяльність не обмежувалася наглядом за вихованцями. На вихователя, який мав бути людиною освіченою і гуманною, покладалося завдання допомагати вихованцям розкрити і розвинути свої найкращі якості, що їм їх дарувала природа; виховувати волю кожного вихованця, спрямовувати його на добро і чесність. Сповідуючи такі принципи, оточивши вихованців увагою і турботою про їх розумовий і моральний розвиток, створивши здоровий побут, Г. Галаган цілком міг сподіватися, що Колегія певною мірою замінить вихованцям сім'ю і в майбутньому вони стануть порядними і чесними людьми. Наприклад в «Ежегоднике» за 1908 рік надзвичайно детально виписувалось, що «класний вихователь зобов'язаний бути якнайближче до своїх вихованців, довірених його турботам, знати всі їхні потреби, вивчати їхні характери, розбирати непорозуміння, що між ними виникають, запобігати проступкам, зв'язуватися з викладачами і батьками, якщо є в цьому потреба. Кінцева межа виховної праці директора і класних вихователів полягає в моральному і розумовому розвитку і облагородженні вихованців. Ця межа досягається: 1) непрямым впливом занять,

що виробляють працездатність учнів, 2) постійним моральним впливом на їх серце і волю, 3) впливом певного режиму, що виховує повагу до законного порядку і правил культурної громадськості. ... Виховний нагляд не обтяжує учнів зайвими утисками і дає простір юнацьким силам, якщо бажання спрямовані на добрий шлях» [7, с. 8].

Між вихователями та вихованцями встановлювалися дружні і приязні стосунки. «Вся система науки й виховання основана була на впливові на юнака того оточення, в якому він живе, й на силі морального авторитету вихователів» – згадував про Колегію М. Галаган [4, с. 81].

Враховуючи, що в Колегію приходять учні 15–18 років різних станів, різного виховання, з різними звичками і смаками, з різним рівнем культури, то, на думку педагогічного колективу, «школа мусить передбачати всі випадковості, а тому в ній повинен бути строго визначений порядок, обов'язковий для всіх, інакше співжиття неможливе – гірші заважатимуть кращим. Одним з перших завдань виховання повинно бути: що обов'язкове для всіх, повинно бути обов'язковим для кожного. Школа мусить визнавати в кожному вихованці його індивідуальність, його права на вільний, самостійний розвиток на засадах моральності» [15, с. 18–19].

Не було в Колегії і традиційних заохочень, які існували в державних гімназіях, оскільки вважалося, що найкраща нагорода – задоволення вихователя хорошою поведінкою учня.

Ще однією особливістю Колегії, що вирізняла її з-поміж інших навчальних закладів, була повага до вихованців. Поважливе, турботливе ставлення було до всіх вихованців – і до бідних (стипендіатів) і до багатих (своєкоштных). Проживання під одним дахом учнів різних станів – це було ще однією особливістю Колегії. Демократизм Григорія Павловича знайшов своє вираження в безстановому характері Колегії. «Юнаки із цілком різних соціальних кіл, – згадував М. Галаган, – настільки зближувались між собою, що різниця в походженні не давала себе відчувати, і між ними виникала справжня дружба й щире приятельство. Нашої волі не насилували й не придушували

виявлення індивідуальності. В нас виховувалось почуття свободи, справедливості й рівності» [4, с. 82].

У Колегії поступово, під впливом подружжя Галаганів, складалася гуманна і демократична система виховання, завданням якої вони бачили – випустити в світ порядну людину, здатну працювати на благо вітчизни; вироблення на цій основі досвіду громадянської поведінки, прагнення до участі у суспільно-корисних справах, у творенні добра.

І не в одного десятка своїх вихованців Колегія сформувала гуманістичні моральні риси, такі як справедливість, порядність, любов до ближнього, доброта, чесність, чемність; поняття гідності людської особи, етичності, громадського обов'язку, товаришкості, честі. Не даремно ж у день шкільного свята, на Покрову, в стінах Колегії збирались колишні її вихованці найрізноманітніших станових в суспільному житті, починаючи від молоденьких студентів і закінчуючи поважними ученими, громадськими діячами, високими урядовцями. В цей день в своїй Alma-mater вони почували себе членами однієї родини, а ті, що не могли бути фізично присутніми в колегіатській родині, свідчили про свій духовний зв'язок з нею десятками телеграм [4, с. 80].

У соціальному вихованні особистості важливим є врахування індивідуальних особливостей та створенні умов для цілеспрямованого позитивного розвитку і духовно-ціннісної орієнтації. Тому, особлива увага в Колегії приділялась індивідуальному підходу до учнів. «Кожен педагог Колегії повинен визнавати в кожному вихованці його індивідуальність. З огляду на особливості вихованців – темперамент, здібності, схильності, потреби – необхідним було індивідуалізація виховних прийомів роботи з ними. Не можна підходити з однаковою міркою до всіх, намагатися змінити природу. Але в кожному колегіаті можна знайти щось позитивне, удосконалювати його і виховати людину корисну для неї самої і суспільства» [15, с. 18]. Так, О. Левітський згадував про свого класного наставника І. Нечипоренка, що коли він і його однокласники вступили до першого класу, то Іван Іванович, намагався використовувати найменшу можливість, щоб з ними поспілкуватися,

придивитися до них. Його цікавило все: і попереднє життя, сімейні умови, інтерес до читання. У другому і третьому класі він спостерігав за роботою учнів, їхнім розвитком. В кінці третього класу І. Нечипоренко дивився на колегіатів як на дорослих, охоче бесідував з ними про поточні справи суспільного буття. У четвертому класі він хотів знати життєві плани кожного стосовно вибору факультету в університеті, а отже, і місця майбутньої трудової діяльності. Його бесіди з вихованцями не були епізодичними, від випадку до випадку. Він встигав з кожним вихованцем поговорити на ці теми кілька раз уміло і обережно не просто як керівник, а як дбайливий вихователь [11, с. 79].

Згадуючи свого вихователя В. Сіповського, колегіати писали, що його бесіди з ними завжди мали серйозний, дружній, батьківський характер. Він умів між ділом, випадково, за обідом або на прогулянці, збагачувати їх розум цінною і корисною інформацією, пробуджуючи любов до вітчизни, її минулого, мови й літератури. Водночас ознайомлював з духовними надбаннями країн Європи, навчав любити будь-яку працю і знання [6, с. 143].

Не менш цікавими, розвивальними, виховними були уроки, зокрема І. Нечипоренка, який багато уваги приділяв вихованню любові до рідного краю, активно використовуючи краєзнавчий підхід. «На першому ж уроці Іван Іванович запропонував, – згадував А. Левітський, – щоб кожен з нас вивчив свою рідну губернію і виклав потім свої знання перед класом. З якою жадібністю ми рилися по різних енциклопедичних словниках, статистичних збірниках і навіть календарях і газетах!» Підготувавшись таким чином, учні з доповідями виступали перед класом, розповідаючи про кліматичні, політично-економічні, етнографічні особливості рідної губернії. У такий спосіб І. Нечипоренко не тільки пробуджував інтерес учнів до географії, до вивчення рідного краю, а розвивав у своїх учнів допитливість, бажання пізнавати нове, переконання, що знання даються працею [11, с. 84].

Саме завдячуючи таким урокам, таким учителям в учнів виховували благородне почуття патріотизму, що виражається не тріскучими фразами, а добрими ділами на благо батьківщини.

Вагомою складовою розвитку колегіатів було естетичне виховання. Педагоги школи вважали, що сучасна молода людина має вступати в життя з розвиненим художнім смаком, інакше загальну освіту не можна назвати повною. Саме в школі дитина має свідомо сприймати твори мистецтва в музеях, картинних галереях; важливим є пробудження в учнів почуття прекрасного, художнього смаку, без якого неможливе повноцінне соціальне виховання особистості.

Увага в Колегії приділяли вихованню музичного смаку. Викладачі охоче підтримували інтерес вихованців до співу, гри на музичних інструментах. З головної мети виховання колегіатів випливало завдання виховної системи Колегії – виховання соціальної активності та відповідальності, бажання брати участь у справах Колегії та міста. Цьому сприяли влаштовуванні вихователями по суботах і в святкові дні літературно-вокально-музичні вечори. На них читалися вірші, уривки з літературних творів, реферати колегіатів, ставилися п'єси, виконувалися і класичні композиції, і українські народні пісні. З часом такі вечори набули більшої публічності, на них запрошували родичів і знайомих.

Не менш захоплювали вихованців Колегії і театральні постановки, підготовка яких велася дуже серйозно та ретельно (оформлення сцени, друкування театральних програм). Ставилися п'єси, наприклад «Борис Годунов» О. Пушкіна (1913), «Ревизор» та «Женитьба» М. Гоголя (1902), «Горе от ума» О. Грибоєдова (1915) та ін. Важливо, що Правління Колегії підтримувало і заохочувало таку діяльність колегіатів матеріально.

Вагомого естетичного та морального значення у вихованні колегіатів надавалося відвідуванню літературно-музичних вечорів в інших навчальних закладах, театрах. Відвідувати театри вони мали можливість не тільки на власні кошти, а й за рахунок Колегії, чи на особисті кошти Галаганів.

Викладачі ставилися до відвідування театрів серйозно, визначали, які постановки відвідувати, і чи матиме театральна п'єса виховний та розвивальний вплив на вихованців. Так, Правління Колегії 13 листопада 1917 р. розглянуло

питання і дозволило учням відвідувати художній український театр, українські гуртки та театральні вечори в інших навчальних закладах.

Завдяки широкому застосуванню мистецтва у колегіатів розвивалась активна громадянська позиція, почуття обов'язку, патріотизму, милосердя. Так у протоколі Правління від 18 березня 1917 року зазначається: «дозволити вихованцям повторити спектакль-п'єсу „Лес” з добродійною метою на користь поранених» [9, арк. 89]; під час іншого заходу дозволено було для збору коштів на потреби санітарно-польового поїзда поставити «запечатану кружку для пожертвувань» [9, арк. 154].

Виховна робота в Колегії здійснювалася шляхом забезпечення участі гімназистів у соціально значущій діяльності через формування навичок самоврядування у дітей. Це організація життя колективу, що передбачала активну участь колегіатів у прийнятті і виконанні рішень для досягнення суспільно значущих цілей. Вихованцям Колегії надавалося більше прав та повноважень, створювалися широкі можливості для самореалізації кожного. Особливого значення в даній роботі набувало формування в учнів навичок самоврядування, що сприяло оволодінню організаторськими вміннями, вихованню соціальної активності та відповідальності. Надзвичайно важливим була педагогічна підтримка органів учнівського самоврядування, залучення всіх членів колективу до активної участі у його справах.

У першій половині 80-тих років XIX ст. колегіати захопилися творчою літературною діяльністю, яка об'єднувала їх духовно. Вихованці Колегії видавали учнівський рукописний журнал «Слово», де вміщували вірші, повісті, критичні статті та театральні рецензії. У цей же час колегіати засновують історично-літературне товариство, на засіданнях якого обговорюють реферати й повідомлення. Теми, до яких зверталися вихованці, різноманітні за змістом. Тут були і філософські розмірковування про свободу, наукові компіляції; теми політико-економічного характеру та літературно-критичні статті.

Довідавшись про діяльність вихованців, директор, не тільки дозволив продовжувати роботу історично-літературного товариства, але й залучив до

нього вихователів і сам безпосередньо брав участь у засіданнях. Директор і вихователі поводитися тактовно, просто як співбесідники. Цим педагоги привчали їх до серйозної, наукової роботи.

Відбувалося усвідомлення колегіатами цінності знань для власного розвитку і прогресу суспільства, створення в кожного наукової картини світу на ґрунті засвоєння знань, формування власної світоглядної позиції.

З метою всебічного розвитку вихованців влаштовувалися різного роду виховні екскурсії. Майже щорічно колегіати їздили в Москву, Петербург, де ознайомлювалися з пам'ятками цих міст; вони також відвідували музеї Києва, виставки картин, історичні пам'ятки, вивчали флору і фауну околиць міста. Спогади про екскурсії залишив А. Степович, який писав, що «серед таких прогулянок В. Сіповський навчав нас поважанню науки і прихильності до неї, розказував нам багато чого про діячів мистецтва й науки, звав нас до добра, правди й краси, просив завжди йти по дорозі суспільного блага, а не по її стічній» [13, арк. 2].

Ще однією особливістю Колегії був її український народний характер. Викладачі та вихователі привертали увагу вихованців до джерел народної української культури, формували повагу до її історії, старовини, навчали дотримуватися народних обрядів, звичаїв і традицій, пробуджували любов і повагу до свого народу. За свідченням А. Кримського, «у ті часи... Колегія Павла Галагана була єдиним місцем, єдиним „рассадником украинства“, який робив усе можливе в межах можливого, щоб виховати українську інтелігенцію...» [3, с. 146].

У Колегії приділяли увагу й релігійному вихованню учнів, як неодмінної умови їхнього духовного та морального становлення. Вважалося, що в ньому учень може знайти сильну підтримку в боротьбі з негативними рисами свого характеру. Важливим елементом християнського виховання юнаків були лекції та доповіді релігійно-морального характеру, які читалися на річних актах Колегії, учнівських вечорах (наприклад, «О принципах нравственной жизни и деятельности человека» (С. Трегубов, 1887) [14]. Принципи, які сповідувалися в

Колегії яскраво засвідчені у доповіді С. Трегубова: «звичайно, і за відсутності будь-якої релігійної думки можна зрозуміти, що не слід красти, непристойно брехати, треба підняти хворого, що падає на вулиці і дати кусок хліба голодному; можна розуміти всі ці речі, бо ж серце і совість справді існують, але не можна мати повного розуміння обов'язку, завдання, визначеної нами мети, після наміченої, не дивлячись вперед. Совість в такому разі залишиться загадкою і обов'язок завжди буде незрозумілим і важким тягарем» [14, арк. 19].

У колегіатів формували свідоме ставлення до власного здоров'я як найвищої соціальної цінності. Дбаючи про духовний та інтелектуальний розвиток вихованців пам'ятали про збереження здоров'я фізичного. Зрозуміло, що режим закритого навчально-виховного закладу, обмежуючи можливості, водночас, виробляє навички раціонального розподілу і використання часу. Проте досвід свідчить, що строга регламентація може спричинити і порушення дисципліни. Тому в Колегії намагалися зайняти учнів розумними розвагами. Одним із видів дозвілєвої діяльності було проведення масових спортивних заходів, які мали оздоровчий та естетичний вплив на вихованців. Так, в 1910–1911 навчальному році у травні в садибі Колегії відбувалися змагання учнів різних навчальних закладів, де викладають фехтування (чотири колегіати взяли у них участь).

Педагогічний колектив Колегії вагомого значення надавав взаємозв'язку сім'ї та школи. Правління Колегії вважало своїм безпосереднім завданням зміцнювати зв'язки з сім'ями вихованців, щоб спільними турботами оберігати юнаків від сторонніх шкідливих впливів. Так, батьки мали змогу відвідувати не лише музично-літературні вечори, але і уроки вихованців, оскільки лише спільними зусиллями можна добре виховати молоде покоління.

Отже, педагогічний колектив Колегії Павла Галагана зумів переробити свою навчальну, виховну і соціальну роль, поставивши на перший план соціальні функції. Це: всебічна освіта учнів, але її організація будувалася на інтересах вихованців; організація виховної роботи у Колегії на тому ж рівні, що і навчання; переорієнтація всієї діяльності навчально-виховного закладу з тим,

щоб поставити у центрі усієї його роботи особистість дитини, її інтереси і здібності, організувати по-справжньому турботу про дітей, утвердити «педагогіку не насилування»; організація усієї роботи закладу при розвитку активності дітей, дитячого самоуправління, створення різних дитячих об'єднань, гуртків.

Соціальна активність та соціальна відповідальність у процесі співпраці учнівського та педагогічного колективів Колегії були основними критеріями ефективності соціального виховання учнів. Головним соціальним завданням якого залишалося виховання людини, громадянина; формування соціально значимих якостей особистості дитини, необхідних їй для успішної соціалізації.

Список використаних джерел

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : навч. посібник / О. В. Безпалько. – К. : Центр навч. літератури, 2003. – 134 с.
2. Березовська Л. І. Самовиховання та саморегуляція особистості. Навчальний посібник / Л. І. Березовська. – К. : Видавничий дім «Слово», 2001. – 168 с.
3. Білокінь С. Колегія Павла Галагана / Сергій Білокінь // Київ. – 1988. – № 8. – С. 144–149.
4. Галаган М. З моїх споминів (1880-ті – 1920 р.) : [документально-художнє видання] / Микола Галаган. – К. : Темпора, 2005. – 656 с.
5. Гамалей К. М. Памяти учителя-друга / К. М. Гамалей // Ежегодник Коллегии Павла Галагана. С 1-го Октября 1909 года по 1-е Октября 1910 года. Год 15-й. – К. : Типография С. В. Кульженко, 1910. – С. 91–94.
6. Двадцатипятилетие Коллегии Павла Галагана в Киеве, (1 октября 1871 – 1 октября 1896 года) / [под ред. дир. Кол. П. Г. А. И. Степовича]. – К. : Типография И. И. Чоколова, 1896. – 409 с.
7. Ежегодник Коллегии Павла Галагана. С 1-го Октября 1907 года по 1-е Октября 1908 года. Год 13-й. – К. : Типография С. В. Кульженко, 1908. – 192 с.
8. Каджаспирова Г. М. Словарь по педагогике (междисциплинарный) /

Каджаспирова Г. М., Каджаспиров А. Ю. – Москва – Ростов-на-Дону : Издательский центр «МарТ», 2005. – 448 с.

9. Книга протоколов правления Коллегии Павла Галагана за 25 января 1915 г. – 27 марта 1917 г. // ІР НБУВ, ф. 120, спр. 19, 91 арк.

10. Коваль Л. Г. Соціальна педагогіка / Соціальна робота : навч. посібн. / Л. Г. Коваль, І. Д. Зверєва, С. Р. Хлєбїк. – К. : ІЗМН, 1997. – 390 с.

11. Левитский А. А. И. И. Ничипоренко, как педагог / А. А. Левитский // Ежегодник Коллегии Павла Галагана. С 1-го Октября 1909 года по 1-е Октября 1910 года. Год 15-й. – К. : Типография С. В. Кульженко, 1910. – С. 77–90.

12. Педагогический энциклопедический словарь [Текст] / гл. ред. Б. М. Бим-Бад. – М. : Большая Рос. энцикл., 2009. – 527 с. : ил.

13. Степович А. І. З перших років Колегії Павла Галагана. 30-ті рр. ХХ ст. Стаття. Автограф // ІР НБУВ, ф. 179, спр. 162, 3 арк.

14. Трегубов Симеон. О принципах нравственной жизни и деятельности человека. Речь, читанная на акте Коллегии Павла Галагана 1 октября 1887 года // ІР НБУВ, ф. 120, спр. 60, 20 арк.

15. Яницкий А. Иван Иванович Ничипоренко (1842–1910) : биографический очерк / А. Яницкий // Ежегодник Коллегии Павла Галагана. С 1-го Октября 1909 года по 1-е Октября 1910 года. Год 15-й. – К. : Типография С. В. Кульженко, 1910. – С. 3–58.

Шевчук О. М. Особливості процесу соціального виховання у Колегії Павла Галагана.

У статті проаналізовано особливості процесу соціального виховання у Колегії Павла Галагана, які педагогічний колектив закладу вбачав у соціальній активності та соціальній відповідальності у процесі співпраці учнівського та педагогічного колективів; формуванні в учнів певних знань та умінь, які сприятимуть освоєнню ними соціального досвіду та інтеграції їх у суспільство. Головним соціальним завданням даного навчально-виховного закладу залишалося виховання людини, громадянина; формування соціально значимих якостей особистості дитини, необхідних їй для успішної соціалізації.

Ключові слова: соціальне виховання, соціалізація, соціальна активність, соціальна відповідальність, індивідуальність, особистість, Колегія Павла Галагана.

Шевчук О. М. Особенности процесса социального воспитания в Коллегии Павла Галагана.

В статье проанализированы особенности процесса социального воспитания в Коллегии Павла Галагана, которые педагогический коллектив заведения видел в социальной активности и социальной ответственности в процессе сотрудничества ученического и педагогического коллективов; формировании у учеников определенных знаний и умений, которые будут способствовать освоению ими социального опыта и интеграции их в общество. Главным социальным заданием данного учебно-воспитательного заведения оставалось воспитание человека, гражданина; формирование социально значимых качеств личности ребенка, необходимых ей для успешной социализации.

Ключевые слова: социальное воспитание, социализация, социальная активность, социальная ответственность, индивидуальность, личность, Коллегия Павла Галагана.

Shevchuk O. M. Features to the process of social education in College of Paul Galagana.

In the article the features of process of social education are analysed in Colleges of Pavlo Galagana, which the pedagogical collective of establishment saw in social activity and social responsibility in the process of collaboration of student's and pedagogical collectives; forming for the students of certain knowledges and abilities which will be instrumental in mastering by them social experience and integration of them in society. By a main social task given educational-educate there was education of man, citizen establishment; forming of socially meaningful qualities of personality of child, necessary it for successful socialization.

Keywords: social education, socialization, social activity, social responsibility, individuality, personality, College of Pavlo Galagana.